

[THE IMPACT OF BURHANUDDIN HELMI'S *RIHLAH* TOWARDS MALAY SOCIETY]

KESAN *RIHLAH* ILMU BURHANUDDIN HELMI TERHADAP MASYARAKAT TANAH MELAYU

Nur Suhailah Abd Rahim

P104149@siswa.ukm.edu.my (Corresponding Author)
Centre for Arabic Language and Islamic Civilization
Faculty of Islamic Studies, National University of Malaysia
43600 UKM Bangi, Selangor Darul Ehsan, Malaysia

Izziah Suryani Md Resad @ Arshad

izziah@ukm.edu.my
Centre for Arabic Language and Islamic Civilization
Faculty of Islamic Studies, National University of Malaysia
43600 UKM Bangi, Selangor Darul Ehsan, Malaysia

Abstract

Burhanuddin Helmi was an icon of nasionalism in Malaya since 1930 until the end of the year 1960. He introduced an idealism in Malaya based on his experience during his student years from primary until higher education. The objective of this research is to measure how far the impact of his knowledge journey towards the society especially from the aspect of intellectualising the Malays. As a result from the knowledge *rihlah*, Burhanuddin Helmi was influenced by Ikhwanul Muslimin's idealism which united the ummah to stand against colonialism. He also started to intellectualise Malaya starting from nationalism as the Prophet Muhammad PBUH (peace be upon him) said: "*Hubbul Watan Minal Iman*" –'love or affection for country is part of faith'. Hence, it became Burhanuddin Helmi's responsibility to spread the influence of his knowledge *rihlah* for the benefits of the nation, religion and society.

Keyword: *Burhanuddin Helmi, Nasionalism, Rihlah, Journey*

Abstrak

Burhanuddin Helmi merupakan ikon pejuang nasionalisme Tanah Melayu pada awal tahun 1930 sehingga akhir tahun 1960. Beliau mengemukakan sebuah idealisme kepada Tanah Melayu berdasarkan pengalaman *rihlah* atau pengembaraan beliau ketika menuntut ilmu bermula pendidikan rendah hingga pendidikan pengajian tinggi. Objektif kajian ini untuk melihat sejauh mana kesan *rihlah* ilmu beliau memberi manfaat kepada masyarakat khususnya dari segi pengintelektualan masyarakat Tanah Melayu. Hasil *rihlah* tersebut, beliau dipengaruhi idealisme seperti *Ikhwanul Muslimin* yang berjuang menyatukan ummah daripada tawanan penjajah. Malah, beliau juga mempunyai kesedaran untuk membentuk keintelektualan di Tanah Melayu, bermula dari dasar kenegaraan. Seperti mana yang ditegaskan baginda Rasulullah SAW iaitu "*Hubbul Watan Minal Iman*" atau cinta dan kasih kepada negara adalah sebahagian daripada tuntutan Iman. Secara tidak langsung, ia menjadi tanggungjawab Burhanuddin Helmi untuk menyebarkan pengaruh *rihlah* ilmunya demi kebaikan kepada negara, agama dan masyarakat

Kata Kunci: *Burhanuddin Helmi, nasionalisme, rihlah, pengembaraan*

Article Received:
12 November 2020

Article Reviewed:
22 November 2020

Article Published:
30 November 2020

PENGENALAN

Negara Malaysia bebas dari penjajah bermula tahun 1957, pembangunan dan transformasi sosial serta ekonomi telah dicapai oleh Malaysia setelah bersengkang mata, membanting tenaga untuk mengaut kembali tanah air yang dijajah. Namun, pembangunan fizikal pada hari ini sebenarnya dipengaruhi dengan pemikiran masyarakat modenisasi yang penuh dengan fahaman sekularisme, liberalisme, pluralisme yang banyak memberi pengaruh kepada politik negara.

Tambahan pula, fahaman tersebut telah menyerapi dalam sistem pengajian seperti sekolah dan institusi. Oleh itu, sejauh manakah pengaruh fahaman ini dalam pentadbiran Malaysia? Adakah masalah ini pernah digarap oleh ahli ilmuwan dalam memulihkan negara Islam? Adakah tokoh-tokoh pejuang nasional hanya memikirkan kemerdekaan sahaja tanpa mengira agama yang hampir tergadai? Kemajuan di Malaysia (yang dahulunya dinamakan sebagai Tanah Melayu) adalah hasil daripada usaha pejuang-pejuang Melayu Islam yang berusaha untuk membawa keluar masyarakat daripada kejahilan, kemunduran.

Salah seorang pejuang tersebut adalah Burhanuddin Helmi (selepas ini disebut sebagai Burhanuddin). Nama beliau disinonimkan sebagai pejuang bangsa yang membela kaum dari dijajah. Sepanjang hayatnya, beliau bekerja keras untuk mengubah cara pemikiran masyarakat Tanah Melayu melalui penulisannya, pertutuannya, kerja sosial dan melibatkan diri dalam kancah politik. Segala usaha tersebut adalah cara untuk beliau menggesa masyarakat mengubah diri dan memajukan diri. Perjalanan seorang Burhanuddin untuk menjadi terus bersemangat, bukanlah satu jalan yang mudah kerana beliau banyak melalui pengalaman hidup dari sudut pengembaraan (*rihlah*) beliau ketika menuntut ilmu. Secara tidak langsung, berdasarkan pengalaman tersebut Burhanuddin menyerapkan elemen nilai pembangunan diri kepada masyarakat Tanah Melayu.

RIHLAH BURHANUDDIN HELMI

Era penguasaan penjajah di Tanah Melayu memberi kesan kepada masyarakat tempatan sehingga timbulnya sikap anti-penjajah dalam kalangan orang Melayu. Timbulnya sikap anti-penjajah adalah disebabkan dasar pecah perintah sehingga menyebabkan jurang perbezaan ekonomi dan sosial dalam kalangan masyarakat Melayu. Salah seorang tokoh yang terlibat sebagai “anti-penjajah” adalah Burhanuddin Helmi (Khairulnizam & Suziaziziyana 2013).

Terdapat beberapa kajian lepas yang membincangkan tentang perjalanan hidup dan pengaruh idealisme Burhanuddin Helmi untuk mengubah nasib masyarakat Melayu dan tanah air. Antaranya, Wan Mohd Azam (1997) dan dipersetujui oleh Zabidin (2015) berpendapat Burhanuddin Helmi memahami tujuan sebenar politik dalam usaha untuk mengangkat maruah bangsa Melayu seperti yang diterapkan konsep nasionalisme dan *assabiyah*. Malah, Ishak Saat (2017), Burhanuddin Helmi cuba untuk meyakinkan bahawa Tanah Melayu akan menjadi lebih kuat dan mantap apabila bangsa Melayu bersatu melalui kesatuan Melayu Raya dan disusuli dengan perjalanan hidupnya dalam kancah parti politik (Muthanna Saari 2019).

Jelas menunjukkan bahawa fokus utama Burhanuddin Helmi sememangnya untuk melakukan perubahan yang baik. Menurut Ishak Saat (2020) sekali lagi menegaskan tentang Burhanuddin Helmi iaitu “*He spent most of his life fighting for national Islamic politics in order to defend and enhance the Malays achievement in politic, economy and social*”. Tanpa sebarang ilmu dan pengalaman yang cukup, mungkin pengaruh Burhanuddin Helmi tidak dapat dizahirkan kepada masyarakat Melayu dari segi aspek politik ekonomi dan sosial. Oleh itu, berdasarkan ilmu dan pengalaman Burhanuddin Helmi, maka dapat direalisasikan pengaruhnya kepada masyarakat.

ILUSTRASI 1. Perjalanan Burhanuddin Helmi menuntut ilmu dari Perak hingga ke India

Perkembangan pendidikan Burhanuddin membawa pengaruh kepada beliau untuk menjadi penyumbang idealisme dalam Islam. Beliau tergolong dalam produk gerakan Kaum Muda yang banyak memberi pembaharuan. Walau bagaimanapun, nama beliau jarang didengari dalam gerak kerja Kaum Muda jika dibandingkan dengan Syaikh al-Hadi, Syaikh Tahir Jalaludin dan Syaikh Abu Bakar al-Asy'ari. Malah, bapanya juga seorang penuntut yang merantau dari Batu Sangkar, daerah Datar, Minangkabau dan mempelajari al-Quran dan hukum-hukum Islam di Mekah. Berkemungkinan bapanya adalah dari kumpulan kaum Muda (Saliha 1974: 4). Tetapi jika dilihat sudut kronologi pendidikan beliau, dapat dianalisis bahawa beliau mula mendapat pengaruh kaum muda semasa beliau mula menuntut ilmu.

Burhanuddin mendapat pendidikan awalnya di negeri Perak iaitu bermula di Behrang Ulu dan kemudiannya di Bakap sehingga darjah tiga. Oleh kerana perlu mengikuti bapanya yang bekerja sebagai guru agama, maka pendidikan beliau diteruskan di Kota Baharu, Perak sehingga beliau darjah lima. Kamarul Effendy (2018: 198) menyatakan perjalanan kehidupan Burhanuddin yang berpindah randah itu menjadikan beliau mula mengasah bakat penulisannya dengan mengarang dan menyiarkan tulisan berkenaan kampungnya di Berita Minggu.

Ketekunan beliau dalam menuntut ilmu terus membawa beliau merantau ke kampung bapanya di Minangkabau iaitu Sungai Jambu demi merealisasikan impian bapanya untuk mengikut jejak langkah sebagai seorang yang berpendidikan Islam. Walau bagaimanapun, sekolah yang dimasuki Burhanuddin inilah menjadi titik permulaan beliau mengenali ulama kaum muda dan berfahaman progresif tentang Islam (Burhanuddin 1966: 36-37). Sekolah tersebut merupakan milik Syaikh Mohamad Khatib Minangkabau (Ahmad 2004: 98), yang dikatakan rakan dan guru kepada Mohammad Nor (ayah Burhanuddin). Hasil daripada persekitaran tempat belajar Burhanuddin ini, dapat dirumuskan bahawa selain mempelajari ilmu agama, Burhanuddin turut mendapat pendedahan politik daripada pengaruh gerakan kaum muda seperti Haji Nordin (Ramli Adam 2000: 4).

Sejurus tamat pengajiannya di Indonesia, Ahmat Adam (2013:124) menyatakan, beliau memasuki pula ke pondok melayu dibahagian utara Tanah Melayu. Beliau hanya mengambil masa tempoh enam bulan sahaja menuntut di Indonesia, kerana tidak suka dengan sistem pendidikan yang lebih kepada 'sistem menadah' seperti menghafal kitab. Keintelektualan beliau telah menonjol semenjak sekolah lagi kerana beliau lebih suka pengajaran berbentuk berdiskusi antara guru dan murid. Oleh itu, sikap inkuiri yang ada pada beliau menjadikan beliau lebih suka mengupas masalah agama yang timbul pada masyarakat sekelilingnya. Perpindahan beliau ke sekolah pondok Pulau Pisang, Jitra Kedah juga tidak menjadikan beliau serasi dengan sekolah tersebut disebabkan masih mengamalkan sistem pendidikan tradisional (Leaman 2014).

Budaya cakna beliau dalam pembangunan ilmu telah menjadikan pengembaraan ilmu beliau semakin berkembang. Oleh kerana pendidikan beliau di pondok Kedah tidak lama, maka beliau berpindah ke Madrasah al-Masyhor, Pulau Pinang (Faridah 2012: 128). Pada fasa tersebut, pendidikan yang ditawarkan bersifat sistem pendidikan yang liberal dan menginterperasi ajaran-ajaran Islam dengan lebih terbuka. Hal ini kerana, madrasah tersebut diasaskan oleh golongan kaum muda yang merupakan penggerak kebangsaan di Semenanjung Tanah Melayu (Roff 1966). Tokoh terawal yang mengasaskan adalah Syeikh al-Hadi bersama rakan-rakannya pada tahun 1916 bagi memenuhi keperluan penduduk Islam di Pulau Pinang. Dinamakan Madrasah al-Masyhor sempena penghormatan kepada tokoh Islam di pulau itu iaitu sayyid Ahmad al-Masyhur yang juga dikenali sebagai Ayid Mashoor atau Masyhur (Omar 1978: 7, Rahim 1980: 77).

Pengurusan Madrasah al-Masyhur membawa perubahan besar dalam sistem pembelajaran dan pengajaran madrasah kerana silibus pelajaran telah bertukar kepada silibus moden yang menyeimbangkan aspek pendidikan moden dan juga agama sejajar dengan perkembangan sekolah Inggeris. Hasil madrasah tersebut telah melahirkan tokoh seperti Burhanuddin dengan menjadi golongan intelektual, reformis dan nasionalis dalam masyarakat (Rahim 1980: 183). Menurut Ismail (2011: 119), Burhanuddin dipengaruhi oleh idealisme politik Sheikh Abu Bakar al-Rafie yakni dikenali sebagai mudir Madrasah al-Masyhur. Manakala, turut membawa pengaruh percambahan ideologi kaum muda iaitu Haji Arshad al-Bawayih dan Ashiran Yaakob iaitu guru Burhanuddin seorang ahli pakar dalam bahasa Arab serta penulis yang memperjuangkan nasib orang Melayu.

Pengembaraan Burhanuddin untuk mendapatkan ilmu bukan sekadar pergi ke sekolah dan pulang. Hal ini kerana, beliau amat berprinsip dalam pemilihan tempat belajar, serta mampu membezakan sistem pengajian mengikut peredaran zaman yang sesuai dengan tahap pemikiran beliau. Sekolah yang wujud ketika itu, ada yang masih mengekalkan sistem pendidikan lama dan ada juga sekolah memberikan penambahbaikan dalam sistem pendidikan. Sistem pendidikan lama kebanyakannya hanya menitik beratkan ilmu agama sahaja, tidak tertumpu pada ilmu-ilmu duniawi seperti matematik, penguasaan bahasa penjahaj, ilmu sains.

Sementelahan itu, pada 1928 pengembaraan menguasai ilmu dilanjutkan di India hasil daripada penawaran biasiswa daripada hartawan India Islam di Pulau Pinang. Tanah India menjadikan Burhanuddin mula berkecimpung dalam bidang homoepati di *Ismailiah Medical College*, New Delhi. Seajar itu, menurut Leifer (2013: 79), setelah tamat ijazahnya beliau meneruskan sayap ilmunya dalam bidang Falsafah dan Metafizik di Universiti Islam Aligarh dan tamat pada 1930. Selesai pengajiannya di India selama 3 tahun, beliau pulang ke kampung asalnya di Changkat Tualang dengan membawa fahaman aliran islah.

Aliran islah pada ketika itu telah mempengaruhi minda anak Melayu seperti Burhanuddin yang menuntut di India. Hayei (1990), Shah Waliyul'lah al-Dihlawi merupakan tokoh yang membawa aliran islah India, sehinggakan memberi impak kepada gerakan kemerdekaan yang dituntut oleh rakyat India menentang British. Malah bukan itu sahaja, beliau turut membanteras amalan karut, bidaah dan khurafat masyarakat India. Ulama-ulama madrasah dan universiti turut membakar semangat dalam menyerapi ke dalam jiwa pelajar-pelajar di India. Secara tidak langsung, Burhanuddin terinspirasi kepada perjuangan Liga India Muslim dan perjuangan kepimpinan Mahatma Ghandi (Leamen 2015). Namun, penduduk kampung Changkat Tualang tidak mampu menerima pengaruh islah malah ditentang.

Penentangan tersebut menyebabkan Burhanuddin membawa diri ke Singapura pada tahun 1935 berkhidmat sebagai pendidik di Sekolah Arab al-Juneid. Menurut Latifah et al. (2016: 29), sekolah tersebut diasaskan oleh Sayyid Abdur Rahman bin Junied bin Umar bin Ali al-Junied, merupakan pedagang berketurunan Arab Hadhrami datang dari Palembang, Sumatra. Hakikatnya, Sayyid Abdur Rahman dari kumpulan keluarga al-Junied ini adalah dari golongan Hadhrami yang terlibat dengan Kaum Muda, hasil dari

pengaruh gerakan Jamaluddin al-Afghani dan Muhammad Abduh dalam Pan-Islami (Nurulwahidah 2012: 9). Kerjaya sebagai pendidik memberi kesempatan kepada Burhanuddin untuk bergiat aktif dalam gerakan Islam dan menghasilkan penulisan-penulisan berkaitan perjuangan seperti *Perjuangan kita*, *Falsafah Kebangsaan Melayu*, *Mutu Kerajinan*, *Asuhan Kesihatan*, *Mencari Allah*. Abdul Rahman (1994: 125) menyatakan beliau turut berperanan sebagai penyunting majalah Kehidupan Dunia Akhirat dan menerbitkan majalah Taman Bahagia pada 1937.

Secara tuntasnya, perjalanan Burhanuddin dalam berkelana menuntut ilmu menunjukkan susur galur ilmu berperingkat. Setiap peringkat tersebut berkait rapat dengan pendekatan pemikiran Kaum Muda. Jelani dan Ishak (2010: 100) menyatakan zaman keislahan sudah pun bermula sekitar tahun 1920 lagi yang bersemangat menentang penjajah Barat. Oleh itu, tidak hairanlah aliran Kaum Muda meresapi dan mempengaruhi Burhanuddin sehingga menjadi perancang idealisme politik Tanah Melayu untuk melawan kolonialisme. Walaupun Burhanuddin kurang didedangkan sumbangannya terhadap Kaum Muda, namun beliau merupakan satu penghasilan produk Kaum Muda atau Islah yang menjadikan beliau terus bangkit berjuang demi kepentingan orang Melayu.

KESAN PENGARUH RIHLAH BURHANUDDIN HELMI

Rujukan kepada Masyarakat

Rihlah ilmu yang dilalui oleh Burhanuddin telah banyak memberi pengaruh dalam kehidupannya khususnya untuk berkecimpung dalam bidang politik kerana beliau ingin mengubah taraf hidup masyarakat tanah airnya. Tidak dapat dinafikan usaha-usaha beliau menjadi rujukan kepada masyarakat khususnya kesatuan radikal (dianggap sebagai haluan kiri) dengan tujuan untuk memperjuang hak-hak orang Melayu Islam. Sebagai contoh, Kesatuan Melayu Muda (KMM), Kesatuan Rakyat Indonesia Semenanjung (KRIS), Partai Kebangsaan Melayu Malaya (PKMM), Angkatan Pemuda Insaf (API), Angkatan Wanita Sedar (AWAS), Pusat Tenaga Rakyat (PUTERA) dan sebagainya (Hambali Abdul Latiff 1995: 37).

Semangat perjuangan yang diperoleh Burhanuddin adalah ketika pengembaraan beliau dalam menuntut ilmu di negara India pada tahun 1928 (Leifer 2013: 79), banyak pengalaman berkenaan perjuangan yang beliau dapati melalui pejuang-pejuang kemerdekaan India seperti yang telah dinyatakan iaitu Mahatma Gandhi, Mohd Ali Jinnah, Pandit Nehru dan Shah Waliyul'lah al-Dihwali (Kamaruddin Jaafar 1980, Hayei 1990). Oleh kerana itu, beliau mengaplikasikan pengaruh yang beliau terima kepada politik kebangsaan Tanah Melayu kerana menurut beliau, pengaruh India memberi kesan kepada penentangan penjajah.

Penglibatannya dalam politik sebenarnya mula menonjol sejak tahun 1930 lagi iaitu apabila beliau ditahan oleh pihak British disebabkan bantahan terhadap Deklarasi Balfour di Palestin namun, menurut Wan Mohd Azam (1997: 68), beliau menceburi bidang politik secara rasmi pada tahun 1935. Keberanian membenci penjajah yang ada pada diri Burhanuddin ditonjol secara terang-terangan kerana baginya penjajah merupakan punca kerosakan akhlak masyarakat Islam Tanah Melayu. Secara tidak langsung, usaha beliau mula didokong dan diterima oleh tokoh-tokoh tersohor seperti Mustapha Husein (pemimpin Kesatuan Melayu Muda), Ibrahim Yaakob, Ishak Haji Mohamad, Onan Siradj dan Sutan Djenanin (Wan Mohd Azam 1997: 69).

Pengaruh Burhanuddin mula berkembang apabila beliau membawa perjuangan nasionalisme atau dikenali sebagai *asabiyyah*. Hasil pemikiran ini semuanya disebabkan pengaruh *rihlah* keilmuan yang beliau pelajari semasa beliau melakukan pengajian Ph.D

di Aligarh Muslim Universiti, India. Kebanyakannya melalui hasil pembacaan beliau daripada karangan ulama-ulama tasawuf seperti al-Ghazali, al-Badawi, al-Rifai, al-Rumi, al-Qusyairi dan Ibn 'Ata (Burhanuddin Helmi 2005: 37). Sumber bahan bacaan secara meluas oleh Burhanuddin berkenaan pemikiran moden telah mendorong beliau menjadi seorang reformis (Nik Md Saiful et al. 2019). Pengaruh sifat kepimpinan beliau terus meluas sehingga melibatkan diri dalam persidangan antarabangsa seperti memimpin delegasi ke Persidangan Inter Asian Relation Conference di New Delhi pada penghujung 1947 (Zabidin Ismail 2015: 61). Persidangan ini membuka peluang baginya berkenalan dan berbincang tentang gerakan-gerakan menentang penjajahan bersama-sama pemimpin kemerdekaan negara-negara Asia. Hal ini membuktikan bahawa, Burhanuddin merupakan orang penting kepada masyarakat Tanah Melayu kerana sifat tanggungjawabnya itu.

Penerimaan masyarakat terhadap Burhanuddin sangatlah baik kerana perjuangannya merupakan penyuntik motivasi kepada masyarakat untuk terus bangkit dari kejahilan yang membelenggu diri. Oleh kerana itu, beliau menerapkan konsep *asabiyyah* yang merupakan tonggak kebangkitan hidup sebagai seorang Muslim dan bukanlah bertujuan untuk bermusuhan dengan manusia lain (Wan Mohd Azam 1997). Buktinya, pada Disember 1950, Burhanuddin telah ditangkap oleh British kerana mengetuai pergerakan Islam dalam kes Maria Hertogh iaitu dikenali sebagai Natrah (Syed Muhd Khairuddin 2008). Secara tidak langsung, menunjukkan bahawa semangat keislaman beliau mendahului semangat bangsa.

Kepimpinan Burhanuddin bukan sahaja dijadikan rujukan mahupun contoh tauladan kepada masyarakat pada era abad ke-20, malah namanya masih tersemat pada abad ke-21 disebabkan masyarakat masih mengenang usaha-usaha seperti perjuangan politik, agama, pendidikan dan negara yang dilakukan oleh beliau. Bukan itu sahaja, malah latar belakang perjalanan pendidikan beliau menjadi penanda aras kepada masyarakat bahawa betapa pentingnya pendidikan untuk mendalami semangat patriotik dan seiring dengan unsur Islam yang menjadi sebahagian komponen perjuangan politik Burhanuddin iaitu "*Hubbul Iman Minal Watan*" (Zabidin 2015: 65).

Diangkat sebagai Tokoh Masyarakat

Pengaruh perkembangan keilmuan Burhanuddin sebenarnya membuktikan bahawa beliau seorang yang berkompeteren dalam pelbagai ruang lingkup ilmu. Lihat sahaja sejarah pendidikan beliau yang berpindah randah bermula dari pendidikan rendah hinggalah pendidikan institusi tinggi sehinggakan beliau mampu menguasai tujuh bahasa besar dunia iaitu Urdu, Belanda Inggeris, Perancis, Jerman, Arab dan termasuklah Melayu (Abdul Majid 2004: 24). Hal ini membuktikan bahawa, ketokohan Burhanuddin sebenarnya memberi inspirasi kepada rakyat Malaysia bahawa pelajaran merupakan elemen penting bagi sesebuah kemajuan negara.

Walaupun sistem pendidikan era Burhanuddin dan selepasnya tidaklah begitu canggih prasarannya namun tetap dengan tujuan utama iaitu untuk mengatasi masalah buta huruf dalam kalangan rakyat. Hal ini kerana Fadhullah Jamil (2003: 34) dan Kamarul Afendy (2019: 75) bersepakat bahawa, kehadiran Burhanuddin bersama penggerak Hizbul Muslimin adalah untuk membebaskan masyarakat dari dibelenggu penjajah British ekoran daripada kurangnya institusi pendidikan formal menyebabkan ramai buta huruf. Perkara ini jelas menunjukkan bahawa pentingnya pendidikan kerana berdasarkan pemikiran Syeikh Tahir Jalaluddin (SP 10/114) dalam *syair Doa dan Harapan*, jika kemerdekaan dicapai tanpa ketinggian ilmu, maka hanya akan lebih membahayakan negara yang baru mencapai kemerdekaan kerana kedangkalan ilmu untuk mentadbir negara .

Farish A. Noor (2004), mendefinisikan Burhanuddin mempunyai peribadi yang istimewa iaitu,

Dr. Burhanuddin, walaupun seorang yang berpendidikan agama (madrasah di Malaysia dan Sumatera) merupakan seorang yang berpendidikan moden juga (Aligarh Islamic University, India dan Ismaeliah University, India). Beliau mempunyai asas (foundation) agama yang kukuh tetapi juga fahaman isu semasa yang mendalam.

Berdasarkan kenyataan di atas, ada menunjukkan bahawa beliau berpendidikan madrasah Malaysia dan Sumatera. Perkara ini membuktikan bahawa, *rihlah* keilmuannya menjadikan beliau menjurus kearah aliran kaum muda sehinggakan membawa pengaruh kepada masyarakat untuk. Burhanuddin (2005: 36-37) berkata, "*Bila saya belajar di Indonesia, saya dapat mempelajari Bahasa Belanda dan guru-guru agama saya merupakan orang Kaum Muda yang mempunyai pemahaman progresif terhadap Islam. Dari situ, pemikiran saya terbentuk selepas menerima pendekatan dan penjelasan moden.*" Oleh kerana itu, beliau dianggap sebagai tokoh kaum muda kerana beliau dididik oleh beberapa tokoh Kaum Muda yang dikatakan mempunyai pemahaman menyeluruh terhadap Islam (Muzammil 2017). Sebagai contoh, Ishak Saat (2019: 28) menyatakan Burhanuddin menolak perjuangan UMNO kerana Burhanuddin menerapkan perjuangan kebangsaan Melayu dengan meletakkan teras Islam sebagai prinsip perjuangannya. Perjuangan orang Melayu tidak boleh dipisahkan antara perjuangan kebangsaan kerana ia adalah aspek untuk mencapai kesejahteraan hidup di dunia dan akhirat.

Selain menjadi tokoh kaum muda, Burhanuddin juga diangkat menjadi tokoh perubatan hasil daripada *rihlah* keilmuannya di India. Pendidikan yang diperoleh disebarkan manfaatnya kepada masyarakat seperti memberi perkhidmatan perubatan homeopati (Hatta 2011). Ijazah kedoktoran yang diterima oleh Burhanuddin diakui oleh badan perubatan homeopati antarabangsa. Beliau telah dianugerahi medal emas 'World Order of Human Merit'. Malah namanya juga dicatatkan dengan tulisan emas dalam kamus riwayat hidup antarabangsa iaitu *Dictionary of International Biography* (Faridah Rashid 2012). Maka jelaslah, hasil *rihlah* keilmuan menjadikan beliau diangkat sebagai tokoh perubatan.

Seterusnya, pengaruh *rihlah* Burhanuddin menjadikan beliau diangkat sebagai tokoh kemerdekaan. Sekiranya beliau tidak berpindah randah untuk menuntut ilmu, mungkin semangat kebangkitan menuntut kemerdekaan tidak menjelma dalam masyarakat Tanah Melayu. Betapa pentingnya *rihlah* demi untuk menularkan elemen semangat juang kerana itulah satu platform untuk menyampaikan matlamat. Kependudukan Jepun di Tanah Melayu telah meninggalkan kesan yang mendalam kepada Burhanuddin dalam politik (Muzammil 2010: 112). Bermula dengan tindakan beliau memegang jawatan Penasihat Adat Istiadat dan Kebudayaan Melayu sebagai wasilah perantaraan antara pihak tentera Jepun dengan bangsa Melayu dalam urusan agama, adat serta politik (Muzammil 2015).

Mengikut sumber dari pernyataan Mustapha Husain (1979), Burhanuddin dipilih untuk menyandang jawatan Pembantu dalam Jabatan Hal Ehwal Orang-orang Melayu dalam Jabatan Pemerintah Jepun bernama Gunseikanbu di Singapura kerana disebabkan beliau mahir dalam bidang agama, fasih dalam bahasa Arab dan mengetahui serba sedikit dalam bahasa Inggeris. Hal ini membuktikan bahawa, apabila berpendidikan tinggi, maka akan diberi kepercayaan untuk memegang jawatan di bawah pimpinan Jepun seperti Burhanuddin.

Pengorbanan beliau dalam pentadbiran Jepun juga adalah untuk mengambil kesempatan membantu jiran-jirannya secara tersembunyi tanpa pengetahuan pihak Jepun (Muzammil 2010: 114). Strategi Burhanuddin untuk mencapai kejayaan sememangnya berliku-liku sehinggakan matlamat untuk mencapai kemerdekaan gagal.

Walaupun idealisme yang diperjuangkan tidak menjadi kenyataan dan mendapat tentangan, namun tidak bermakna idealismenya perlu dibuang. Sebaliknya perlu dinilai untuk pembangunan peradaban bangsa untuk generasi akan datang (Zabidin 2015: 18). Tuntasnya, Burhanuddin merupakan tokoh yang konsisten sepanjang tiga dekad dalam perjuangan tanah air.

Inspirasi dalam Mementingkan Kesihatan

Kredibiliti Burhanuddin sebagai doktor perubatan homeopati telah menjadi inspirasi kepada masyarakat tentang kemaslahatan mementingkan kesihatan. Menurut Hatina (2019), homeopati sebenarnya sudah bertapak di Malaysia sekitar 1950-an sebagai rawatan alternatif untuk mengubati sesuatu penyakit dan sebenarnya sudah mula diperkenalkan doktor berbangsa Jerman iaitu Dr Samuel Hahnemann pada 1755. Oleh yang demikian, menunjukkan bahawa Burhanuddin juga mempelajari keilmuan Sains sejurus membuktikan bahawa ia bertepatan dengan peradaban Islam iaitu menuntut ilmu sehingga mendalami berbagai bidang. Sebagai contoh tokoh Islam seperti Ibn Sina, Ibn Sidah, al-Dinawari yang menjadi penyambung kepada keunggulan dan keagungan tamadun Islam, sebelum ia dirampas oleh Barat (Zulhildi Mohamed Nor et al. 2008: 3).

Dalam konteks di Tanah Melayu, Homeopati dibawa masuk dan diperkenalkan oleh Dr Burhanuddin apabila beliau pulang ke Malaya pada tahun 1929. Pada ketika itu, beliau telah menjadi graduan daripada Ismaeliah Medical College, New Delhi (Hatta t.th). Beliau mencadangkan supaya ilmu perubatan homeopati dipelajari dan dikembangkan sehingga menjadi perubatan nasional bagi negara Tanah Melayu. (Hatta t.th). Faridah (2012), Burhanuddin dapat mengumpulkan seramai dua belas orang penuntut dibawah bimbingan beliau di Pusat Kesihatan Malaysia, Jalan Sultan, Singapura. Salah seorang pelajarnya ialah Dr(H) Mohammad Noor bin Nordin yang merupakan pengamal homeopati.

Dalam konteks di Tanah Melayu, Homeopati dibawa masuk dan diperkenalkan oleh Dr Burhanuddin apabila beliau pulang ke Malaya pada tahun 1929. Pada ketika itu, beliau telah menjadi graduan daripada Ismaeliah Medical College, New Delhi (Hatta t.th). Beliau mencadangkan supaya ilmu perubatan homeopati dipelajari dan dikembangkan sehingga menjadi perubatan nasional bagi negara Tanah Melayu. (Hatta t.th). Faridah (2012), Burhanuddin dapat mengumpulkan seramai dua belas orang penuntut dibawah bimbingan beliau di Pusat Kesihatan Malaysia, Jalan Sultan, Singapura. Salah seorang pelajarnya ialah Dr(H) Mohammad Noor bin Nordin yang merupakan pengamal homeopati.

Hasil *rihlah* keilmuan Burhanuddin dalam menimba ilmu homeopati juga mendorong Burhanuddin untuk menyebarkan pengaruhnya dengan memohon kepada Kementerian Kesihatan dan Kementerian Pelajaran Singapura untuk mengajar dan menyerapkan ilmu homeopati dalam sistem pendidikan, tetapi malangnya ilmu homeopati tersebut tidak diiktiraf. Burhanuddin dibenarkan untuk memberi kuliah rasmi perubatan tetapi tidak boleh didaftarkan sebagai *Medical Practitioners* mengikut *Medical Registration Ordinance* dan tidak boleh dipanggil "Doktor" (Hatta t.th).

Kegagalan tidak mematahkan semangat beliau untuk menyebarkan ilmu dan memberi khidmat rawatan. Hatta(t.th) menyatakan Burhanuddin menubuhkan sebuah institusi di rumahnya sendiri di Kampung Pachitan, Singapura. Pelajar-pelajarnya Dr. Hj. Dali bin Hj. Muin, Dr. Mohammed Hj. Yaakub, Dr. Abd Rahman Hj Hashim dan Prof. Dr. Mohd Nor Noordin. Tanggapan negatif kepada ilmu perubatan homeopati pada ketika itu menjadikan Burhanuddin menjelaskan bahawa betapa pentingnya menyebarkan ilmu kepada anak bangsa terutama berkaitan kesihatan sebagai melengkap kemerdekaan suatu bangsa. Hal ini terkandung dalam ucapannya iaitu,

Saya berpendapat ilmu kedokteran homeopati ini adalah satu milik bangsa (*national asset*) yang dapat saya sembahkan menjadi pusaka kekal buat negara yang merdeka kelak.

Oleh itu, saudara-saudara perintis adalah merupakan angkatan yang menjadi harapan bangsa di masa akan datang. Apa lagi ilmu kedokteran ini adalah satu cabang ilmu mengikut aliran tabii semula jadi. Oleh itu ia merupakan suatu sistem yang sejajar dengan kehendak nature.

Perubatan homeopati direkodkan dalam buku *Pengantar Falsafah Perubatan Homeopati* dengan menerangkan konsep sakit dan sihat, kuasa hayat, konsep orang sakit, materia medika, proving, konsep sembuh, memberikan kesembuhan, arah kesembuhan, pertalian tak sihat dengan penerima rasa, jenis penyakit, ubat sapu dan morphia, homeopati dan surgeri, penyakit kronik: psora, penyakit kronik: sifilis, penyakit kronik: sikosis dan perika orang sakit. Oleh itu, menunjukkan bahawa betapa pentingnya perubatan homeopati bagi Burhanuddin dalam memberi pendedahan kepada masyarakat (Hatta 2011).

Menurut Burhanuddin (Hatta 2011), orang sakit yang telah dirawat oleh doktor atau doktor pakar tetapi menunjukkan tiada apa-apa penyakit walhal pesakit tidak dapat menafikan rasa kesakitan itu sebenarnya dapat diselesaikan oleh doktor homeopati. Hal ini kerana doktor homeopati tahu bahawa cara merawat secara dalaman dengan mengikis dan menghilangkan penyakit itu dengan sempurna. Sebagai contoh yang diberikan, seorang budak terpijak paku karat lalu kakinya bengkak dan bernanah. Walaupun telah diubat, namun lukanya tetap membusuk hingga membawa kemudaratan. Contoh tersebut dikaitkan dengan homeopati, jika berlaku, ia akan dirawat dengan membetulkan sumber permulaan yang melaratkan sakit tersebut. Penawar tersebut akan melawan dan membuang pekerjaan tubuh yang membuat nanah. Jika antibodi kuat maka kesakitan tersebut tidak melarat tetapi jika antibodi lemah maka tewaslah dengan serangan penyakit.

Penawar homeopati bekerja segera untuk memberikan kesembuhan bergantung kepada kuat atau lemah daya tahan seseorang. Daya tahan dianggap sebagai kuasa yang tidak nampak tetapi wujud. Burhanuddin (2011) juga membahaskan bahawa mengubat atau menghilangkan sakit tidak dapat menyembuhkan kerana ubat tersebut tidak sampai dalam batin atau diri seorang pesakit. Oleh kerana itu, doktor-doktor homeopati mestilah memilih ubat dengan memasukkan dan menyampaikan khasiat penawar kepada batin seseorang. Jika penawar itu sampai pada batin seseorang, maka secara tidak langsung bergantung kepada badan tersebut untuk menyesuaikan diri dalam menyembuhkan kembali.

Proses kesembuhan dari perubatan homeopati bekerja secara perlahan dan tidak sakit. Khasiat ubatnya mengalir beransur-ansur dengan tetap, dan kebanyakannya tidak sedar bahawa ubat tersebut telah bertindak balas dalam badan pesakit. Burhanuddin (2011) menganalogikan proses penyebatian ubat dalam badan manusia seperti perjalanan air sungai yang dalam yang kelihatan tidak bergerak di muaranya tetapi tetap selesai melalui keluar. Maka itulah menunjukkan bahawa kesembuhan luar dan dalam yang sebaik-baiknya.

Kesimpulannya, hasil pendidikan homeopati yang dipelajari Burhanuddin banyak memberi manfaat kepada masyarakat. Umumnya, homeopati lebih kepada mementingkan kebersihan dalaman. Jika badan sihat, akal fikiran dapat bekerja dengan baik dan juga dapat membezakan baik dan buruk. Secara tidak langsung, pengaruh homeopati semakin meluas sehingga kini disebabkan usaha Burhanuddin membawa masuk homeopati ke Tanah Melayu.

Pengislahan Pemikiran Masyarakat

Semasa tempoh hayat Burhanuddin, beliau pernah melanjutkan pelajaran bidang pendidikan Falsafah dan Metafizik di Universiti Islam di Aligarh (Hayei 1990). Selesai pengajiannya di India pada tahun 1930, beliau pulang ke kampung Changkat Tualang dengan membawa pengaruh aliran islah. Idea pembaharuan yang dibawa oleh Burhanuddin sebenarnya untuk mengislahkan pemikiran masyarakat Tanah Melayu. Hal ini kerana, beliau mempunyai pengetahuan berkenaan ilmu tasawuf (Burhanuddin 1966). *Rihlah* keilmuan yang pernah berlaku ke atas Burhanuddin telah melebarkan sayapnya untuk mendidik masyarakat dalam kepimpinan jiwa rohani dan jasmani (Burhanuddin 1966: 1). Malah sejajar dengan mutiara kata beliau yang diterbitkan dalam Berita Harian (1980: 4) iaitu, "*akhlak yang baik dan ilmu yang berguna itulah sebenarnya kunci kedamaian hidup*". Melalui saranan tersebut adalah gesaan daripada Burhanuddin agar umat Islam berlumba-lumba dalam membangunkan roh Islam dan mengisi batin umat dengan nilai-nilai yang tinggi.

Ilmu tasawuf bukanlah suatu perkara yang asing dalam perkembangan dakwah Islam. Simbiosis antara tasawuf dan dakwah dapat dilihat melalui penulisan tokoh seperti al-Jurnani, al-Makki, al-Muhasibi dan al-Qushairi (Badlihisam & Othman 2003: 1). Menurut Ideris Endot dan Idris Abdullah (2002) menyatakan tentang keperihalan Dr Muhammad 'Abd al-Qadir Abu Faris berkenaan pentingnya tasawuf dalam konteks dakwah kerana fungsi tasawuf adalah menyelesaikan masalah asas manusia sebagai hamba dan khalifah Allah. Dalam konteks penglibatan Burhanuddin pada tasawuf, beliau seorang pendukung ahli tarekat naqsyabandiyyah (Abu Bakar 1991 ; Badlihisam & Othman 2003). Walaupun tarekat tersebut tidak menonjol dalam sejarah kemerdekaan, namun elemen sufi yang diterapkan dianggap penting untuk berhadapan dengan isu-isu yang berlaku seperti penularan budaya penjajah kepada masyarakat Islam di Tanah Melayu (Badlihisam & Othman 2003: 1).

Menurut Burhanuddin (2005: 28), apabila tanah air dan bangsa sangat memerlukan pimpinan jiwa maka, ahli tasawuf mestilah bangkit untuk memimpin dan memperbaiki jiwa bangsa agar diredhai Allah. Keruntuhan akhlak dan kejatuhan bangsa adalah disebabkan kurangnya ilmu tasawuf dalam pembentukan akhlak mulia. Burhanuddin berpendapat bahawa pelajaran tasawuf adalah perlu dalam pembentukan akhlak. Menurutnya, "*Runtuh bangsa atau umat itu bila turun dan jatuhnya akhlak dan hilang ketulusan hati*". Iman, taqwa serta personaliti berakhlak adalah kunci kejayaan kepada bangsa untuk negara membangun. Burhanuddin memberi persepsi bahawa keruntuhan akhlak menjadi begitu parah akibat penjajahan. Ahli-ahli tasawuf pula mula berusaha memperbaiki dan menjaga tanah air yang sedang diancam oleh gejala penjajahan.

Seterusnya, Burhanuddin (2005: 13) berpendapat aliran tasawuf perlu dikembangkan oleh ahli-ahli sufi dalam kalangan penduduk Tanah Melayu melalui menerapkan elemen sufi dalam pendidikan persekolahan yayasan, asrama, perpustakaan dan organisasi pertubuhan-pertubuhan. Didikan yang lengkap dengan syiar yang mulia mestilah sesuai dengan ilmu pengetahuan penduduk Tanah Melayu ini. Banyak tanggapan negatif berkenaan pendekatan tasawuf kepada perkembangan dakwah, namun menurut Muzammil (2015: 233), kebenaran tasawuf yang dibawa Burhanuddin untuk masyarakat adalah cabang dari ilmu-ilmu Islam sebagaimana ilmu usuluddin, fiqh dan sebagainya. Usaha Burhanuddin untuk cuba memahamkan masyarakat berkenaan ilmu tasawuf kepada masyarakat Islam tentang kekeliruan dan keraguan dapat ditepis dengan membawa analogi tertentu untuk memudahkan lagi.

Justeru itu, usaha tersebut dapat dibuktikan melalui Kongres Sufi SeMalaya pada tahun 1960 dan 1962 yang diadakan oleh Burhanuddin dengan bertujuan untuk menyatu dan membincangkan isu-isu yang timbul berkaitan dengan persoalan tasawuf dan gerakannya. Namun, usaha tersebut tidak berjaya kerana perhimpunan tersebut akhirnya

tidak mendapat kebenaran dari pihak berkuasa (Burhanuddin 2005). Hal ini menjadi persoalan kepada kita, mengapakah elemen tasawuf dipandang serong kepada segelintir pihak? Sedangkan tujuan utama ilmu tasawuf sendiri untuk mengislahkan diri dari belengu kejahatan.

Menurut Burhanuddin (2005) dalam *Simposium Tasawuf dan Tariqat* keperluan tasawuf sangat penting untuk menyelamatkan rohani dan jasmani, zahir dan batin, keduniaan dan akhiran manusia. Hal ini kerana, fikrah kejadian manusia itu hanya boleh tumbuh subur dan sempurna di atas fikrah Islam sahaja. Galakan kepada mempelajari ilmu Tasawuf kepada masyarakat merupakan satu tanggungjawab yang besar dalam usaha membangunkan jiwa masyarakat ke arah kemuliaan jiwa rohani dan jasmani. Tanggungjawab tersebut meliputi dorongan kepada masyarakat Islam untuk berhadapan dengan Maha Pencipta dengan meringankan nikmat dunia dan menekankan nikmat akhirat.

Sehubungan itu, Muzammil (2011) menganggap tindakan Burhanuddin dalam mencorak pembangunan manusia melalui tasawuf itu merupakan satu jalan yang betul, namun ia mestilah dilaksanakan dan mengikut lunas-lunas Islam yang sejati. Malah, Burhanuddin juga mengingatkan dan menyeru kepada ahli-ahli tasawuf supaya memperbaiki dan mempertahankan tanah air daripada dijajah semula oleh bangsa asing. Beliau menjelaskan bahawa,

Saat tanah air dan bangsa sangat berkehendakkan pimpinan jiwa yang ikhlas dan suci, ahli tasawuf negeri hendaklah bangun melompat ketengah-tengah masyarakat memimpin umat dengan jiwa suci memperbaiki jiwa semangat bangsa kita agar kembali semangat Islam yang suci dan diredhai Allah.

Oleh itu, Burhanuddin menatijahkan bahawa tasawuf adalah bersifat positif kerana ia adalah dinamik dan jiwa merupakan punca segala penyakit dan penggerak jasad. Namun begitu, iman pula dianggapnya sebagai sumber kekuatan dalam jiwa yang meliputi perjuangan agama, kehormatan, tanah air dan kemajuan. Secara tidak langsung, asas pembangunan manusia adalah melalui akhlak yang baik kerana ia merupakan titik perjalanan manusia bagi sesuatu bangsa dalam membentuk sosial yang harmoni, berfikiran secara realistik dalam setiap perkara yang diterima.

Penambahan Kualiti Pendidikan

Rihlah keilmuan yang berlangsung semasa Burhanuddin bergelar seorang pelajar telah mematangkan pemikiran beliau sehinggakan beliau berjuang untuk hak pendidikan kepada masyarakat Tanah Melayu. Jika diamati dari pendapat (Ahmat Adam 2013: 124; Leaman 2014), Burhanuddin pernah mengimbang tara sekolah yang beliau belajar dengan cara berpindah randah. Sebagai contoh, *rihlah* bermula dari Sumatera kemudian, berpindah pula ke Kedah dan kemudian berpindah ke Pulau Pinang untuk mendapatkan pendidikan formal yang terbaik dan sesuai dengan pemikiran beliau (Faridah 2012: 128). Hal ini membuktikan bahawa, beliau sangat menekankan pendidikan dalam dirinya. Secara tidak langsung, apabila beliau tamat dalam pengajian, beliau banyak berkecimpung dalam perjuangan pendidikan demi masa depan masyarakat Tanah Melayu.

Menurut Burhanuddin, pendidikan adalah segalanya kerana dengan pendidikan sahaja kesedaran umat dan bangsa akan terlaksana (Wan Mohd Azam 1997: 62). Malah, Burhanuddin juga dipesan oleh Syeikh Mahmud Shaltut iaitu Syeikh al-Azhar di Mesir supaya kembali berpegang kepada ilmu al-Quran dan al-Sunnah kerana keduanya adalah galakan seruan kepada pendidikan dan pelajaran. Segala pecahan bidang ilmu adalah sebahagian daripada al-Quran dan Hadis (Wan Mohd Azam 1997:62). Oleh yang

demikian, Burhanuddin berusaha dalam membangunkan sekolah bersama rakan-rakan demi melahirkan ramai lagi tokoh-tokoh Islam. Sebagai contoh, beliau terlibat dalam penjagaan institusi pengajian yang terbengkalai seperti melanjutkan atau menubuhkan kembali Maahad II-Ihya As-Syarif.

Melalui usaha penubuhan Maahad II-Ihya As-Syarif, Burhanuddin juga meluaskan pengaruhnya melalui penglibatan Majlis Tertinggi Agama (MATA). Hal ini kerana, beliau sering menghadiri diri setiap kali diadakan perjumpaan sesama golongan tersebut di Gunung Semanggol sejak 1947. MATA merupakan kesinambungan hasil daripada institusi pendidikan iaitu Maahad al-Ehya Assharif. Institusi tersebut terkenal selepas 1945 setelah mengenengahkan kelas Kismu al-Ali dan Takhasus pada tahun 1939 yang setaraf dengan kolej (Kamarul & Ahmad Zullaili 2018: 127).

Menurut Khoo (1981), penubuhan MATA bermula 24 Mac 1948 dengan tujuan untuk menggerakkan umat Islam dalam bidang pendidikan melalui Jawatankuasa Badan Kebajikan Pelajaran MATA. Pada tahun sebelumnya juga iaitu 1-2 September 1947, terdapat satu lagi organisasi yang ditubuhkan sebelumnya iaitu Lembaga Pendidikan Rakyat (LEPIR). Tujuannya adalah untuk mencetak buku-buku pelajaran, menerbitkan majalah dan akhbar, menubuhkan Derma Pelajaran (biasiswa), menyelaras dan menyamatarafkan kurikulum pendidikan, menghidupkan semula sekolah agama yang mati, membantah sekatan kerajaan ke atas sekolah dalam politik dan mendesak kerajaan untuk menghapuskan peraturan tauliah mengajar.

Abu Bakar (1997), demi menjayakan usaha-usaha agar gerakan LEPIR menjadi lebih aktif, Burhanuddin telah menjadi ketua dalam Jawatankuasa penaja universiti. Pada ketika itu, LEPIR telah menggugat kuasa politik UMNO kerana kepesatan LEPIR dalam menggiatkan aktiviti mereka sehingga mendapat sokongan lebih 50 buah sekolah agama rakyat yang bernaung dibawahnya. Bukan itu sahaja, LEPIR turut menubuhkan Pusat Pentadbiran sekolah-sekolah Rakyat Malaya dan mengatur penubuhan Universiti Rakyat atau Universiti Hang Tuah pada 1947. Desakan untuk menubuhkan sebuah kolej setaraf universiti adalah disebabkan keperluan anak-anak Melayu yang sangat memerlukan pendidikan dalam bidang agama tanpa perlu ke India mahupun Timur Tengah.

Maymon Arif (1973: 42-43) dalam artikel *Kegiatan Politik Melayu tahun 1930* menjelaskan tujuan penubuhan PASPAM untuk membincangkan masalah bersama serta mencari penyelesaian masalah. Pertubuhan tersebut merupakan pertubuhan kesusasteraan Melayu berasaskan pada garis yang sama dengan persatuan-persatuan kesusasteraan terdahulu walaupun pro Kaum Muda. Pada tahun 1940, PASPAM mula berpevah disebabkan orang Melayu mencurigai dan benci terhadap pemimpin PASPAM yang terdiri daripada berketurunan Arab dan India Muslim. Orang Melayu mula merasakan mereka tidak selamat dan masih mencari identiti bangsa mereka.

Kesimpulannya, dapat difahami bahawa hasil dari *rihlah* keilmuan Burhanuddin sebenarnya memberi kesan kepada pendidikan Tanah Melayu. Pengalaman yang luas semasa hidup keremajaannya telah mengubah pendiriannya dalam pelbagai aspek. Terutama sekali berkenaan pendidikan. Mungkin, pengorbanan Burhanuddin tidaklah sejelas pengorbanan Za'ba dan Aminuddin Baki, kerana fokus utamanya lebih kepada politik. Namun sebenarnya, beliau telah menggabungkan politik dan pendidikan dalam satu payung yang sama dengan tujuan untuk membangkitkan semangat juang kepada masyarakat Tanah Melayu.

KESIMPULAN

Tuntasnya, pengaruh *rihlah* Burhanuddin Helmi banyak memberi kesan dalam pengislahan masyarakat untuk membela diri dari dibelengu kejahilan seperti usaha menentang penjajah. Kesedaran masyarakat untuk bangkit dari kelemahan adalah terus berjuang dengan mengikuti pakatan-pakatan anti penjajah dengan berlandaskan agama.

Malah turut juga dimantapkan dengan menimba ilmu pengetahuan seperti ilmu akhirat dan ilmu duniawi supaya dapat menjadi pelapis yang mampu menyumbang kemajuan kepada negara. Semua tindakan ini, adalah disebabkan *rihlah* beliau yang merantau di serata tempat. Uniknyanya idealisme Burhanuddin Helmi adalah, mempunyai idealisme seperti tokoh-tokoh yang mengembara ke *haramain*, namun sebenarnya beliau hanya mengembara di sekitar Tanah Melayu, Indonesia dan India sehinggakan mempunyai pengetahuan dan pegangan agama yang sangat memberi inspirasi kepada masyarakat sehingga kini. Setiap tindakannya adalah untuk mementingkan pemeliharaan keimanan. Hal ini kerana, menurut Burhanuddin Helmi kehidupan umat Islam dalam dunia banyak berserabut dengan gejala-gejala kebendaan, fikiran dan perbuatan kearah mengejar hawa nafsu syahwat, tamak dan kejahilan. Perjuangan kepada negara bukan sekadar berperang untuk menjaga bangsa tetapi juga untuk memelihara akidah dan prinsip Islam.

RUJUKAN

- Abdul Hayei Abdul Sukor. (1990). *Biografi dan Pemikiran Tajdid Shah Waliyullah al-Dihlawi dalam Tokoh-tokoh Pemikir Dakwah*. Petaling Jaya: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Abu Bakar. (1997). Ulama Pondok dan Politik Kepartian di Malaysia 1945-1985. Dlm. Norazit Selat (pnyt). *Ekonomi dan Politik Melayu*, hlm. 92-122. Kuala Lumpur: Akademi Pengajian Melayu.
- Ahmad Boestaman. (1972). *Dr. Burhanuddin: Putera Setia Melayu Raya*. Kuala Lumpur: Pustaka Kejora.
- Ahmad Fauzi Abdul Hamid. (2007). Malay Anti-Colonialism in British Malaya: A Re-appraisal of Independence Fighters of Peninsular Malaysia. *Journal of Asian and African Studies* 42(5): 371-397.
- Ahmad Jelani Halimi & Ishak Saat. (2010). *Warisan Melayu Perak*. Johor: Penerbit Universiti Tun Hussein Onn Malaysia.
- Ahmad Redzuwan Mohd Yunus. (2001). *Demokrasi dan Kepimpinan Islam: Suatu Perbandingan*. Kuala Lumpur: Utusan Publication.
- Ahmad Redzuwan. (2004). Tasawwur Kepimpinan Islam. *Ulum Islamiyyah* 3(1): 1-32.
- Ahmad-Noor, A. (2004). *Islam Embedded: The Historical Development of the Pan-Malaysian Islamic Party PAS, 1951-2003*. Ampang: Malaysian Sociological Research Institute.
- Azmah Abdul Manaf. (2008). History of Terengganu 1942-1973: With Special Reference to Islam, Politics and Socio-Economic Development. Tesis Dr. Fal. tidak diterbitkan, Faculty of Law, Business and Arts, Charles Darwin University.
- Azmi Ariffin & Abdul Rahman Ismail. (2016). *Di Sebalik Tabir Sejarah Politik Malaysia 1945-1957*. Pulau Pinang: Penerbit Universiti Sains Islam Malaysia.
- Azmi Arifin. (2014). Local Historians and the Historiography of Malay Nationalism 1945-1957: the British, the United Malays National Organization (UMNO) and the Malay left. *Kajian Malaysia* 32(1): 1-35.
- Burhanuddin Helmi. (1980). Mutiara Kata. *Berita Harian*, 1 November.
- Burhanuddin Helmi. (2005). *Simposium Tasawuf dan Tarekat*. Ipoh: Pustaka Muda.
- Burhanuddin Helmy. (1946). *Perjuangan Kita*. Singapore: Parti Kebangsaan Melayu Malaya.
- Buyong Adil. (1985). *Perjuangan Orang Melayu Menentang Penjajahan: Abad 15-19*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Ensiklopedia PAS. (2018). Lembaga Pendidikan Rakyat (Lepir): Penggerak Pendidikan Islam Pasca Perang. <https://berita.pas.org.my/lembaga-pendidikan-rakyat-lepir-penggerak-pendidikan-islam-pasca-perang/> [9 September 2020].

- Faridah Abdul Rashid. (2012). *Research on the Early Malay Doctors 1900-1957 Malaya and Singapore*. United States: Xlibris Corporation.
- Farish A. Noor. (2004). Kembali PAS kepada pucuk perjuangan asal. <https://ummahonline.wordpress.com/2004/04/27/farish-a-noor-kembalikan-pas-kepada-pucuk-perjuangan-asal/> [27 April 2004].
- Funston, N.J. (1976). The Origins of Parti Islam Se Malaysia. *Journal of Southeast Asian Studies* 7(1): 58-73.
- Al-Helmy, Burhanuddin. (1946). *Perjuangan Kita Memperingati Genap Setahun Terdiri Parti Kebangsaan Melayu Malaya Rencana Burhanuddin*. Singapura: Parti Kebangsaan Melayu Malaya.
- Hj Abdulah. (1960). Ucapan. Utusan Melayu. 31 Ogos.
- Hussain, Waheed., Hassan, M. Kamal., Siddiqui, Omar. (1984). *American Journal of Islamic Social Science* 18(1).
- Ishak Saat, Mohd Kasri Saidon, Ahmad Zainudin Husin & Khairi Ariffin. (2020). The thoughts and struggles of Dr Burhanuddin al-Helmy. *International Journal of Advanced Science and Technology* 29(7): 3516-3525.
- Ishak Saat. (2009). *Pendidikan Negara Bangsa*. Shah Alam: Karisma.
- Ishak Saat. (2019). Radikalisme Melayu mendepani politik Malaysia. https://www.researchgate.net/publication/337459662_Radikalisme_Melayu_Mendepani_Politik_Malaysia [7 Ogos 2020].
- Ismail Said. (2008). *Dr. Burhanuddin Al-Helmi: Pejuang Melayu Sejati*. Shah Alam: Karisma Publication.
- Kamaruddin Jaffar. (1980). *Dr. Burhanuddin al-Helmy, Politik, Melayu dan Islam*. Kuala Lumpur: Yayasan Anda.
- Kamaruddin Jaffar. (2000). *Dr. Burhanuddin al-Helmy: Pemikiran dan Perjuangan*. Kuala Lumpur: IKDAS Publication.
- Kamarul Afendey Hamimi & Ahmad Zullaili Zamri. (2018). Ustaz Abu Bakar al-Baqir: Ulama and Freedom Fighter of Malaya. *Jurnal MANU* 27(1): 121-146.
- Khairulnizam, Mat Karim, Suzy Aziziyana, Saili. (2013). Revisiting the Life and Thought of Dr. Burhanuddin al-Helmy. *International Journal of Islamic Thought* 3(1): 92-99.
- Khoo Kay Kim. (1981). The Malay Left 1945-1958: A Preliminary Discourse. *Sarjana*. 1(1): 167-184.
- Laily Mansur. (1994). *Pemikiran Kalam dalam Islam*. Jakarta: Pustaka Firdaus.
- Latifah Abdul Latiff, Siti Nor Baya Yacob, Anita Ismail, Adibah Sulaiman, Mashitah Sulaiman & Azmir Mohd Nizh. (2016). Arab Hadrami dan Arab Peranakan di Malaysia. *Al-Hikmah* 8(2):19-23.
- Leaman, O. (2014). *The Biographical Encyclopedia of Islamic Philosophy*. London: Bloomsbury Publishing.
- Leifer, M. (2013). *Dictionary of the Modern Politics of Southeast Asia*. London: Routledge.
- Maymon Arif. (1973). *Kegiatan politik melayu tahun 1930-an*. t.tp.: t.pt.
- Mohamed Hatta Abu Bakar. (2002). The Spread of Homeopathy in Malaysia. <http://www.homeoint.org/articles/malay/malaysia.htm> (10 September 2020).
- Mohamed Hatta Abu Bakar. (2011). *Pengantar Falsafah Perubatan Homeopati*. Kelantan: HBI Health & Homeopathy Centre.
- Mohammad Muzammil Mohammad Noor. (2015). *Pemikiran Politik Islam. Perbandingan antara Pemikiran Dr. Burhanuddin al-Helmi dengan Muhammad Natsir*. Kuala Lumpur: Cetakrapi Sdn. Bhd.
- Muhammad Taqyir Rahbar. (1986). *Sistem Politik di dalam Quran*. Kuala Lumpur: Pustaka al-Alami.
- Muthanna Saari. (2019). Menyingkap Semangat Dr. Burhanuddin Helmi. <https://www.sinarharian.com.my/article/53964/LIFESTYLE/Sinar-Islam/Menyingkap-semangat-Dr-Burhanuddin> [25 Oktober 2020].

- Nazaruddin Zainun & Ishak Saat. (2015). Gerakan Melayu Raya di Malaysia sebelum Merdeka. *Kertas Prosiding* 1: 1-15.
- Nor Hatina Shuib. (2019). Homoeopati rawatan alternatif holistik <https://www.bharian.com.my/wanita/sihat/2019/06/572183/homeopati-rawatan-alternatif-holistik> [8 Jun 2019].
- Nurulwahidah Fauzi. (2012). Peranan Arab Hadhrami di dalam Mempengaruhi Politik Istana Kerajaan Johor Pada Awal Abad ke 20M. *International Journal of West Asian Studies*. 4(2): 1-21.
- Omar Farouk Shaeikh Ahmad. (1978). The Arabs in Penang. *Malaysia in History* 21(2). Pusat Penyelidikan PAS Pusat. (2006). Pensejarahan semula perjuangan kemerdekaan. *Harakah*. September.
- Rahim Osman. (1980). *Madrasah al-Masyhur al-Islamiyyah*. Khoo Kay Kim, et al. (eds), Islam di Malaysia. Kuala Lumpur: Persatuan Sejarah Malaysia.
- Ramlah Adam. (1996). *Burhanuddin Al-Helmi: suatu kemelut politik*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Ramlah Adam. (2013). *Gerakan Politik Melayu*. Perlis: UNIMAP.
- Ramlah. Adam. (2004). *Gerakan Radikalisme di Malaysia: 1938-1965*. Kuala Lumpur. Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Roff, W. (1966). *The Origins of Malay Nationalism*. Kuala Lumpur: University Malaya Press.
- Saliha Hassan. (1974). Dr Burhanuddin al-Helmy-The ideal of Malay Nasionalist. *Malaysia in History* 17(1).
- UMNO/SG No.96/1946-Rang Undang-undang 1946, Parti Kebangsaan Melayu Malaya.
- Zabidin Ismail. (2015). Pemikir dan Perjuangan Poitik: Dr Burhanuddin al-Helmi. *Jurnal Peradaban Melayu* (10): 53-75.
- Zaydan, 'Abd al-Karim. (1973). *Usul al-Dakwah*. Jil. 1. Baghdad: Matba'at Salman al-Azmi.